

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLII. évf.

November—December.

6-ik füzet.

Különböző új-szövetségi felfogások Jézusról.

II.

Az egyháztörténelem minden pontja megerősíti ama meggyőződésünket, hogy a Jézusról, mint gondviselészerű emberről alkotott felfogás, mely az első három evangéliumban van megörökítve, az eredeti keresztény hit volt. A Cselekedetek könyve is, — bár az új-szövetség legkésőbb keletkezett iratainak egyike — többféle megszólítás formát foglal magában, mint például a Péterét, melynek keletkezési ideje nem sokkal a keresztrefeszítés utánra esik s melynek legalább meg kell közelítenie amaz apostol gondolkozásmódját. Itt ismételtén megtalálható a Jézusról való felfogás helyes leírása. Jézust ő „Istentől megbizonyított ember“-nek és „Isten fiá“-nak mondja, a ki mint próféta „hasonló Mózeshez.“¹ Minden szava bizonyítja Jézus iránti határtalan szeretetét s benne, mint megígért Messiásban való tökéletes hitét; de minden szava nyíltan mutatja azt is, hogy ő (t. i. Péter) sohasem gondolta Jézust Mindenhatónak.

Általánosan el van fogadva, hogy a jeruzsálemi tanítványok utódai — a kik az eredeti keresztény hitnek voltak a képviselői és a kik a legjobb helyzetben voltak arra nézve, hogy megismerjék, hogy minek nézte a kezdetleges egyház Jézust, melynek feje Jakab, a Jézus testvére volt — később ebioniták név alatt ismeretesek. A zsidó keresztények e részétől egy különös munka származott, körülbelül egy és egynegyed száz évvel a keresztrefeszítés után, a mely nagyon ápolta a kezdetleges hagyományokat s e munka Clemens-féle Homiliák név alatt maradt fenn. Ennek bizonyító ereje oly nagy, hogy egyetlen elismert kritikus sem állítja, hogy az más eszmének, mint csupán Jézus tiszta emberségének támogatására készült

¹ Csel. II. 22; IV. 27; III. 22.

volna. Egyik kifejezése így szól: „A mi Urunk sem nem állítja, hogy lettek volna istenek a mindenek Teremtőjén kívül, sem nem tartotta magát soha Istennek.“ Ez a munka teljes bizonyosságot nyújt arra nézve, hogy a judeai kereszténység Jeruzsálemből származott a Jakab és Péter befolyása alatt azon időtájon, midőn a helyett, hogy istenségét állították volna Jézusnak, azon fáradoztak, hogy tagadó álláspontot foglaljanak el ilyen irányú tudomány lábrakapásával szemben. Eusebius 325 körül kinyilatkoztatta, hogy ezek az ebioniták „egyszerű és közönséges embernek (tisztán embernek) gondolták őt (Jézust), az erényben való előhaladása és azáltal is igazolva ezt, hogy ő szűz Máriától született természetes származás útján.“ Ezek az ebioniták, a mint az orthodox írók is állítják, eretnekek voltak a második és harmadik százban; azonban, a mint a mai kritika általában tartja, ez a judeai felekezet nem azért volt eretnek, mert elhagyta az eredeti hitet, hanem azért, mert a pogány kereszténység, mely népszerű felekezet lett, eltávozott az eredeti hagyományoktól, melyet ezek a zsidó keresztények megtartottak.

Minden positiv esemény és történeti valószínűség ezt mutatja s bármint beszélnek az életről való közönséges eszméikben, s bármennyire is lehetett alávétve a pogány kereszténységnek ez a felekezet némely tekintetben, mindamelllett hitük a Jézus rangját tekintve, visszavisz minket a Mester személyi és meghitt követőinek jeruzsálemi komoly társaságához. A conservatív írók állítása szerint a zsidó tanítványok alábbszállították Jézust, a pogány megtértek pedig megtartották az igaz hitet rangját illetőleg s így annak éppen ellentéte jött létre, mint a minék szükségszerűleg történnie kellett. Azonban Jézusnak barátai nem lehettek soha hajlandók bizonyára iránta érzett becsülésüket kisebb körre szorítani, a mint az idő telt, és a zsidóknak is, a kik mindenkor hittek benne, nem lehetett semmi okuk arra, hogy róla alacsonylelkűleg gondolkozzanak.

Méltán következtethetjük tehát az első három evangélium gondos tanulmányozásából, továbbá Péternek a Cselekedetek könyvében levő beszédeiből, melyek bizonyára visszatükrözik az apostoli hitet és az egyháztörténelem bizonyosságából, hogy az eredeti hit Jézusra vonatkoztatva, nem teszi őt nagyobbá providenciális embernél, Messiásnál.

Ha most áttérünk a Pál leveleire, lényegesen különböző képet találunk Jézus természetéről és küldetéséről. Megszünik csupán zsidó Messiásnak, providentialis embernek lenni, a kibemikor másodsor jön el, Isten népe végtelen boldogságra fog felmagasztaltatni; ő a második vagy új Ádám¹, előrelétező lény, ki alájött a fenséges magasságból, hogy egy új pszichológiai elem (szellem vagy pneuma) hozzáadása vagy befolyása által teljesítse emberi hivatását, melyet a keresztt, az emberi lélek újjászületése kezdetének színhelye, közelebb hozott. Ez az új pszichológiai elem, midőn a hit elfogadja, minden embert új teremtménynyé tesz, a ki szellemileg tud élni, mint Jézus.

Pál a Jézusról való felfogását nem a Jézus élete apróbb részleteivel mutatta meg, hanem különös személyi tapasztalat által és úgy, hogy az emberi természetet és emberi történelmet bölcsellete kérdéseivel hozza összeköttetésbe. Jézusról, mint új Ádámról való felfogása nem történelmi kép, hanem speculatív alkotás. Ha csak az ő leveleit bírják, nem tudnánk semmit Jézus tanításáról, sem megragadó személyi történetéről. A mint Martineau megjegyzi: „Leveleiben ama szent életnek egész tartalma a születéstől egészen az utolsó husvétig minden vonatkozás nélkül van hagyva, és csak azokból sohasem tudná meg az olvasó, hogy volt kereszttelés a Jordánban, megkisértés a pusztában, beszéd a hegyen, a könyörületesség nagy munkája, a gyöngéd bölcsesség példázata, képmutatók káros volta, bűnbánók fölemelése, kínos halálküzdés a Getsemáné kertben, vagy hogy volt egy valaki, a ki az „ember fia“ nevezetet viselte.“² Úgy látszik, hogy Pálnak érdeke volt a kereszttrefeszítésen és feltámadáson kissé túlterjeszkedni, melyekre nézve egészen eltérő magyarázatot adott attól, mint a mit az eredeti tanítványok vallottak.

Pálnak Jézusról való felfogása egy előrelétező lény felfogásából indul ki, a mely az Örökkévaló Istennek képe s minden angyalnak és minden hatalomnak fölötte áll. S jóllehet oly közeli volt Istenhez, mégis a helyett, hogy törekedett volna Istennel egyenlő lenni,³ szegény lett s egy szolgának alakját vette fel, a ki más emberekhez hasonlóan született és aláztat-

¹ I. Kor. XV. 45—47.

² Martineau: Tekintély helye c. m.

³ Filipp. II. 5—8.

ságban munkált az emberiségért, alávetette magát engedelmesen a kereszthalálnak, mi által az emberi természet számára egy újjászülő elemet teremtett, mely véghezviszi a lélek teremtését és alkalmassá teszi az embert, hogy állati tulajdonságain felül-emelkedjék és új életet éljen szellemileg Istenben. Pál tanításának lényege ama kifejezésben foglalható össze, mely szabadon fordítva így szól: „Nincs semmi kárhozhatás azokra nézve, a kik a Jézus Krisztusban vannak s inkább lélek szerint élnek, mint test szerint; mert ha mi a Jézus lelke szerint élünk, semmi hatalma sincs a bűnnek és halálnak rajtunk. A mit a régi törvények nem tudnak megtenni, Isten azt véghezviszi Jézus által, ki ténylegesen hozzájárul az ember szellemi felruházásához, miután elég hatalma van azt a bűn fölé emelni úgy annyira, hogy a testi vágy nem uralkodó többé benne; s mint-hogy többé nem uralkodó, az ember a törvénynek reá nézve való minden befolyása nélkül szabadon él isteni életet, mert szíve igaz. A Krisztusnak lelke levén a fő benne, az ember eléri Istennek igazságosságát, mely benső és szellemi igazságosság a Jézus életéhez való hasonlóságban és a Jézus szeretete által újjá lesz.”¹

Pál szerint a kereszt nemcsak az emberiség ez újjászületésének volt a jelképe, — érintkezési pont a természeti ember és az égnek teljessége között — hanem az önfeláldozás is a Jézus részéről, mert ő odahagyta tiszteletteljes helyét Istennek jobbján, hogy bizonyosságot tegyen az örökéletről az embernél s ez önfeláldozási tett által — miután alászállott az égből, hogy megbizonyítsa a „lelki életet“ az emberen, s eképpen maga mint új Ádám, kezdetben a lelki embereknek új rendjét alkotván meg, mint az első Ádám kezdte a hiányos és csupán természeti emberiség rendjét — mondom, magának a mi javunkért való ez átadása által a keresztet a lélek symbolumává tette és oly folyamattá, a mely megosztva és ismételve kell legyen mindnyájunkban. Nekünk is hasonlóképpen kell meghalnunk testben és viselni egyik a másiknak terhét: „Lélek szerint járjatok és a testnek kívánságát véghez ne vigyétek . . . Mert a kik Krisztuséi, a testet megfeszítették az ő indulataival és kívánságaival egybe . . . Egymásnak terhét hordozzátok és úgy töltsétek be a Krisztus törvényét.”²

¹ Róm. II. — 10.

² Gal. V. 16. 24; VI. 2.

Ez a nagy apostol a Jézus feltámadására, mint erős bizonyítékra hivatkozott, hogy ő valóban az élet Ura volt, a ki minden hívő tanítványt alkalmassá tett arra, hogy testben meghaljon s élhessen lélekben. Pál egészen bizonyos volt abban, hogy a feltámadás megtörtént; s bár a modern gondolkozás azt kell következtesse, hogy tévedett, — mert mi semmi ily csodához hasonló bizonyítékot nem találunk — mégis ez esemény Pál előtt a legbizonyosabb dolognak látszott az életben, forduló pontnak az emberiség történetében és Pál egyikévé tette azt az ő hite sarkalatos pontjának.

A keresztről és feltámadásról, mint tudományának két gyűpontjáról, Pál azt a magyarázatot adta, hogy Jézus egy újjászülő folyamatnak volt a munkálója, a mely egy új emberiségnek egyszerre adta meg az emelkedést és a mely végtére minden embert teljessé fog tenni isteni fiúságában. „Eltemettünk azért ő vele együtt a keresztség által a halálba, hogy miképpen feltámasztatott a Krisztus a halálból az Atyának dicsőségére, azonképpen mi is új életben járjunk . . . Azt tudván, hogy ama mi ő-emberünk vele megfeszítettett, hogy a bűnnek teste megerőtelenüljön, hogy ezután ne szolgáljunk mi a bűnnek.”¹ Nem különben: „Mert miképpen Ádámában mindnyájan meghalnak, azonképpen a Krisztusban mindnyájan megelevenítetnek.”²

Ez az új felfogás a keresztről és ez az új magyarázat a Jézus szolgálatáról Pál és a jeruzsálemi régebbi apostolok között folyt éles vitatkozás által jött létre, melyhez hasonló szenvedéses kifejezések találhatók a Galatákhöz írott levelében is.³ Ama jeruzsálemi tanítványok úgy gondolkoztak Jézusról, mint zsidó Messiásról és megváltói munkájának teljes véghezvitelét második eljövételére tették; azonban ők szorosán a leviticus törvényhez alkalmazkodtak s Jézusnak szelleme és igazsága veszélyben forgott értelmi tompultságuk miatt. De Pál azt mondta: Jézus megszabadítja az embert nem úgy, hogy az ő segítségével hívásával megtartják a törvényt, hanem azt először új teremtménynyé teszi, melynél fogva a külső törvény támogatása nélkül is élhet lelkileg. Jézus személyes követői feleba-

¹ Róm. VI. 4—6.

² I. Kor. XV. 22.

³ Gal. I. 8., II. 4—7., V. 1—12.

rátjuknak gondolták őt, a ki felemeltetett Isten jobbára a nélkül, hogy emberi természetének megszünése befejezett megszűnés lenne, s onnan majd alkalmas időben vissza fog térni, hogy megalapítsa dicsőségben a messiási országot; így e reménységben váraakoztak s a régi formákhoz alkalmazkodtak. De Pál Jézust az égi királyságból alászállottnak képzelte, kapcsolatba hozva a tökéletlen és befejezetlen emberi renddel, a ki Isten kegyelme által közelebb jöve teljessé teszi a lelket, és így végre minden embert egy isteni családban összpontosít; az élő embernek erre szüksége van, Jézusnak küldetése pedig az, hogy a régi formák eltöröltessenek.

E ponton Pál látta, hogy minden embernek szüksége van a Jézus által befolyásolt szellemi lényegre, azért szabadon ajánlotta mindazoknak az evangéliumot, a kiket ő felszólított és óhajtotta, hogy tanítványai legyenek vagy „új teremtmények“ a Jézusban; de ez bántotta Jakabot és Pétert, az eredeti keresztény gyülekezet vezéreit, a kik mindenképpen azon az állásponton voltak, hogy a pogányoknak előbb zsidóknak kell lenniök s azután keresztényeknek. Minthogy azonban Jézusban új utat találtak a bűn hatalmából való kimenekülésre, Pál a zsidó törvényt félretette és a „törvény igazságának“ — mely annyira hiányos engedelmisséget foglal magában, hogy csupán természeti embereket vezethetne — fölébe helyezte „Isten igazságát“, mely oly teljes engedelmisséget mutat, hogy azon újjászületett emberek vezetésére is egészen alkalmas, a kik lelkükre nézve Jézus, az új Ádám által befolyásolva szellemileg élnek. Ezt ő a kegyelem, — mély személyi igazság útjának nevezte, mely nem csupán Jézus érdemét számítja be az emberek hitére nézve. Azonban a jeruzsálemi eredeti keresztények előtt hitelenségnek látszott az, hogy Pál a mózesi törvényt szakított s e miatt azok üldözöbe vették őt, mint hamis apostolt. Ez az összetűzés több-kevesebb hatással néhány évig tartott s nekünk föl kell jegyeznünk, hogy megértsük az első száz év kereszténységét, jóllehet annak jelentőségét Baur és mások is túlozták. A következményre valóban nagyfontosságú volt az a kérdés: vajjon az új fejlődési mozzanat csak egy zsidó felekezet körében marad, vagy pedig ki fog hatni a világra, mint egyetemes vallás? A traditionalismus és cosmopolita szellem közötti harcz jelenségei, a mint Pál feltünteti azokat, meglátszanak

egy- új-szövetségi iratokban, mint a Jelenések könyvében és Jakabnál egyfelől, másfelől pedig a Pál leveleiben, a későbbi iratokban éppen úgy, mint a Clemens-féle Homiliákban és Justin Martyr Dialogjában. Mivel Pál tovább is éppen oly ellenállással találkozott, mint kezdetben, mindinkább a pogányokhoz fordult és a szabadság apostola lett.

Pál szerint Jézus nem annyira tanító volt, mint egy új emberiségnek a cosmicus forrása; nem annyira zsidó értelemben vett Messiás, mint az emberi természetet újraszervező és tökéletesítő cosmicus lény; nem annyira providentialis ember, mint Istennek ható ereje; ő minden léleknek új életerőt hoz, a ki elfogadja azt és a kereszten való halála által mindenkinek megmutatta, hogyan kell meghalnia a testre nézve és élni lélekben. Pál felfogása szerint Jézus megváltja az embert a haláltól és ördögtől, nem valami kereskedelmi vagy törvényszéki szerződés által a bűnt illetőleg, hanem 1. egy mysticus elemnek az emberi természethez való hozzáadása által és 2. a kereszten való önfeláldozásának ihletése által, mely az embereket tovább viszi az önmegtagadáshoz és szeretet szolgálatához. Azonban a Jézus szolgálatának e közbeszótt tényezőit Pál nem különböztette meg tisztán gondolkozásában, sem pedig nem határozta meg azokat elég világosan leveleiben; sok zavar tapasztalható előadásában, a mi néha csaknem ellenmondássá válik.

Igy tehát a Pál tanának a Jézus Krisztus által hirdetett üdvösségre vonatkozólag két oldala van: mystikus és ethikai. Mysticismusának álláspontjáról tekintve: Pál Jézusban egy pszichologiai működő erőt látott, a ki a kereszten egy új aerát kezdett az ember számára, kinek lelke az önmagába fogadás által a szellemi lényeket közel hozta, a bűn és ördög hatalmán felülemelkedett s Istennek teljes gyermeke lett, a ki lélekben él. Ethikai tapasztalatainak álláspontjáról ő érezte a Jézus kereszten való önfeláldozásának ihletését; s a szeretetnek az a hősiessége benne befolyásos példájává lett annak, a mivé minden emberi életnek kell lenni, — meghalni a testre nézve s élni szellemileg. Tanának ez a második része szívéből származott; ő Jézustól nyerte e segítséget; de az első fele agyából jött létre, mely által saját személyi tapasztalatát akarta megvilágítani.

Ha e két elemet eszünkben tartjuk a Pál leveleinek olvasása közben, nem sok kétségünk lehet szavai értelmét illetőleg. Azonban Matthew Arnold „Szent Pál” című művében tévedett gondolkozásának mystikus oldalát tekintve, nem különben Pflleiderer „Paulinismusában” az ethikai elemet illetőleg; míg a traditionalis theologia mindkettőt tévesen fogta fel. A dogmatikus theologusok is tévúton jártak és nagyon is hamis oldalról mutatták be Pált, mert ők szavait megkülönböztetés nélkül olvasták. Minden kifejezését egyenlő értékűnek vették és megkísérelték, hogy mindent egy mesterségesen alkotott egységbe erőszakoljanak bele; és e merev eljárás által felelőssé tették őt egy oly rendszerért, a mely épp annyira irrationalis, mint a mennyire valószínűtlen, az ő tanával szemben, mert a Calvin-féle trinitarianismus megmérhetetlen félreértése ama nagy apostolnak.

Pál szerint a hit a Jézustól nyert új élet-lényeg elsajátítására való rendszer és a Jézus szellemében való önmegtagadó szeretetnek is neve. Ama tanítás által, hogy megszabadítottunk a hit által, nem azt akarja tudomásunkra hozni, hogy egymás érdemének a leple alatt dicsőségbe jutunk, hanem azt, hogy bejutunk a menybe a szellem-élet növekedése által, a Jézus vezérlete alatt s ez nem gépies engedelmesség, a mosaismus szokása szerint, hanem a szeretet élete, melyet a Jézussal való társalkodás éleszt, a ki véghez viszi az emberi természet alkotását szellemi tekintetben.

A megváltás, Pál szerint, nem a bűn büntetése alól való menekülés, hanem személyi, nem vélt igazságra törekvés — tényleges részesedés a Jézus szellemiségében. És a mint Reuss mondja ama szavaiban, midőn az áldozati elégtétel orthodox módjáról beszél: „mindezen fontolóra vett és vélt rendszernek egy szavát sem lehet feltalálni a Pál összes irataiban.” A „Krisztus vére” által való üdvösség, ez a szólásforma nem charakteristikus páli kifejezés; és abban a néhány esetben, midőn a „Krisztus vére”-ről beszélt Pál, mint más apostoli írók, ezeket a szavakat a „Calvarián kiömlött vér”-re semmi vonatkozással nem használta, — a mi nem is szentírási szólásmód minden esetben — hanem a Jézus személyiségének képletes megjelölése; mert az általános szólásmód volt: „Az élet a vérben van.”

Pálnak legmélyebb óhaja az élet szentségére vonatkozott; nem névszerinti vagy helyettesített, hanem a valódi és személyi igazságra. Ő az üdvösségről inkább pszichologiai, mint törvényszéki módon gondolkozott; a Jézus kereszthalálára inkább úgy tekintett, mint egy újjászülő folyamat symbolumára, mint valami engesztelő áldozatra! Ő Jézust cosmicus lénynek nézte, a ki új élet-lényeket ad a természeti embernek s teljessé teszi fiúságát, belsőképpen téve inkább azt igazságossá, mint az érdemet a bűnös hitelére irni föl, hogy igazságosnak látszódjék s oly lepel alatt jusson a menybe, a mi nem sajátja.² Ez új élet-utat kegyelmi módnak nevezte, nem azért, mivel az helyettesíti a hitet az életre tartozó kegyességre nézve s nem azért, mert az az embert személyi szentség nélkül előbbre juttatja, hanem azért, mert az szabad ajándék Istentől. Az evangélium megtartja az isteni hatást, — Jézust, az új Ádámot — mint kedvezést, mely által az ember teljessé teheti magát az igazságosságban. A mit felmutat, az nem csupán bűnbocsánat, mely által a bűn ismeretlen lesz vagy kiegyenlítődik, hanem a bűnből kivezető út.

Pál azt tanította, hogy az embernek kell megbékülni Istennel és nem Istennek az emberrel. Istennek szeretetét Krisztusban, mint a bűnből kiemelkedő emberben rajzolta meg, de nem mint olyanban, a ki alkudozik az igazsággal az embernek a bűn következményeitől való feloldozására nézve, az egyházi hit módjára. Azt tartotta, hogy a kegyelmi mód — Jézussal való azonosság a hit által — teljessé teszi az emberi természetet, ha egy új pszichologiai elem járul ahhoz, s a mely egyszersmind alkalmassá teszi az embert arra is, hogy Istenben éljen. Nem a jutalom elnyeréseért kell engedelmeskedni a törvénynek vagy áthágni azt, hanem a legfőbb szeretet szabad szellemében kell törvény szerint élni: „A törvénynek betöltése a szeretet . . . Most pedig minekutána megszabadultatok a bűntől és Isten szolgálivá lettetek, annak gyümölcsét vettétek, a szent életet, a melynek vége örökélet.”³

Midőn Pál nagyobbnek nézte Jézust az embernél, egyszersmind kisebbnek állította Istennél. Mint Isten képmása,

¹ Róm. VI. 4—11. Gal. II. 20.

² Róm. VIII. 9. Gal. VI. 7—8.

³ Róm. XIII. 10. VI. 22.

Jézus véghezviszi a kereszten való önfeláldozását s feje lesz az új emberiségnek; de Isten az, a ki megdicsőíti őt; s ez az Isten tiszteletéért van, hogy gyakorolja bizalmát és szolgálatát; és Isten kezébe adja végre mindenét s visszavonul hivatalos működésétől: „Azután vég léssen, mikor kezéhez adja Krisztus az országot az Istennek és az Atyának . . . akkor maga a Fiú is annak alávetetik, a ki néki mindeneket birodalmába adott, hogy az Isten mindenkben minden legyen.“¹ Egyetlen esetben sem mondja Pál, hogy Jézus Isten volna, vagy hogy Krisztus és Isten egy, vagy egyenlő. Egy esetben sem alkalmazza az istenség nevét Jézusra. Az egyetlen látszólagos kivétel a Róma-beliekhez írott levél IX. r. 5. versében van a közönséges fordításban, a hol hamis írásjelzés alkalmazza az „Isten“ szót Jézusra.

Minden esetben teljesen tisztán látható, hogy Pál Jézust az Örökkévaló Istentől különbözönek és neki alárendeltnek tekinti. Pfeiderer szavait igen érdemes itt idézni: „Ha ez Istennek igazi ábrázatja, úgy oly távol van attól, hogy vele egyenlő legyen, hogy ellenkezöleg Krisztusnak az emberiség és világ fölött való urasága magában foglalja Isten iránti föltétlen alárendeltségét.“ Alig lehet valakinek beszéde világosabb, mint a Pálé: „Mindazonáltal nekünk egy Istenünk vagyunk, amaz Atya . . . és egy Urunk, a Jézus Krisztus.“² Majd: „Ti pedig a Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené.“³ Ismét: „A Krisztus minden férfúnak feje . . . a Krisztusnak pedig feje az Isten.“⁴

Valóban Pál sokszor használta azt a kifejezést, mely kevésbé emeli Jézust, mint bárkit, az egyszerű emberiség során felül. Például: „hogy ő elsősülött legyen a sok atyafiak között.“⁵ Már ez is magában foglalja, hogy Jézus egyszerűen egy égi származású ember volt, legalább is olyan, kinek viszonyai sokkal inkább emberiek, mint isteniek. A rokonság eszméje, ha ugyan nem az egyenlőség, vagyis a Mester és tanítványai közötti rang eszméje, ezekben a szavakban kifejezésre jut: „Mi Istennek fiai vagyunk . . . Hogyha fiak, tehát örökösök is; Isten-

¹ I. Kor. XV. 24—28.

² I. Kor. VIII. 6.

³ I. Kor. III. 23.

⁴ I. Kor. XI. 3.

⁵ Róm. VIII. 29.

nek örökösei, a Krisztusnak pedig örökös társai; ha ő vele együtt szenvedtünk, hogy ő vele együtt dicsőüljünk.“¹

Az az elv, hogy az embernek a Jézus által kezdett munkát kell betölteni, gyakran jut kifejezésre Pálnál; s hogyha az ember önfeláldozása épp annyira megváltói munka, mint Jézusnak a kereszten való önmegtagadása, akkor semmi áthidalhatatlan különbség nincs közöttük. Mindez bele van foglalva e tételbe: Isten „magával minket megbékéltetett a Jézus Krisztus által és adta a megbékéltetésnek szolgáltatását nekünk.“² Ezek a szavak bizonyosan összehozzák Jézust és a hívőt ugyanazon munkában; azóta nem lehet őket messzire távolítani (lényegileg) egymástól. Egy másik világos kifejezése így szól: „Mert mivel-hogy ember által vagyon a halál, a halottaknak feltámadások is ember által vagyon.“³ Következtetésünk tehát az, hogy Pál nem fejtette ki elég világosan elvét, — szavai néhol zavarólag hatnak — mégis a legfényesebb megkülönböztetést tette Krisztus és Isten között.

Három hely (Koloss. I. 1—20; II. 9; és Zsid. I. 1—5) figyelmen kívül van hagyva a Pál tudományának e fejtegetésében, mert minden elismert kritikus azt tartja ma, hogy a zsidókhöz írott levél nem Páltól származott s csaknem mindenik megegyezik abban is, hogy a Kolossébeliekhez írott sem az övé. S jóllehet a Jézusról való felfogások, melyek e helyeken találhatók, sokkal későbbieknek és dicsőítőbbeknek látszanak, mint a páli felfogás, mégis Jézus itt sincs Örökkévaló Istennek vagy az Istenségben egyenlő személynek mondva, hanem oly lényeknek rajzolva, a ki teremtett, jóllehet ő valóban osztja és hatalmában van az „Isten teljességének“; s mégis ő nem az Istenséggel, hanem az angyalokkal van összehasonlítva.⁴ Nincs említés téve itt I. Tim. III. 16. versről, melyet egyszer a Jézus istenségének bizonyító kifejezéséül próbáltak használni. Először, mert legtöbbször arra az eredményre jutottak, hogy nem Pál írta azt és másodsor, mert az angol revideált fordítás magyarázat alakjában adja azt a helyet, — melyet a kritika már régóta javasolt — a mi a Jézus rangját illető minden lehető vonatkozástól megfosztja azt.

¹ Róm VIII. 16—17.

² II. Kor. V. 18.

³ I. Kor. XV. 21.

⁴ Zsid. I. 4—5.

Loyson Hyacinthe a jelenkori atheismusról.¹

Jól esik, hogy ismét e vendégszerető, sőt mondhatnám, barátságos helyen találhatom magamat és e nagyszerű termet ismét láthatom. Köszönet a protestáns egyház lelkészeinek, hogy azt nekem testvériesen megnyitották. S köszönet e keresztény-katolikus egyház papjának és tanácsának, hogy engem ide elhívtak. Ráemlékeztek arra, hogy az ő munkájukat e szép hegyek közt én kezdettem. Én hoztam 1873-ban, az akkor római katolikus egyházközség tanácsának kilenczéből hat szavazata következtében, ide a reformot, melyet Genfben megalapítottam. La Chaux de Fonds akkor huszezer lakost számlált, ma kétszer annyit. Ritka egy falu — mert még ma is falu a neve — mely a megyében bizonyos vezérszerepet játszott; a munka és béke vára, mely a modern világ három nagy hatalmát őrzi, az ipart, a demokráciát és a kosmopolitizmust s mely sietett, nem tökéletes, de őszinte törekvéssel, odacsatolni a jövő vallását is.

Ez emlékezések azt mutatják, hogy én vénültem, de nem kedvetlenül. „Oh Isten ne vess el engemet az én vénségemnek idején; mikor erőm fogy, ne hagyj el engemet! Oh hadd beszéljek rólad e nagy gyülekezetben, oh hadd hirdessem e nemzedéknek a te igazságod és jóságodat.”²

Meg fogják nekem engedni, hogy egy más emléket is felidézzek, a melyben különben személyem csak már kitörölt sze-

¹ L'Atheisme contemporain. Discours prononcé à la Chaux-de-Fonds par Hyacinthe Loyson (Le père Hyacinthe). Paris 1907. A „szabadgondolkodók“ álláspontját és a mire alapítanak, a Comte-féle bölcselmet világítja meg ez értekezésében Loyson Hyacinthe, melyet itt közlünk. Nemesak arról tesz ez értekezés tanúságot, hogy az emberiség haladásának útja nem a „szabadgondolkodók“, sem a római katolicizmusé; hanem arról is, hogy Franciaországban és Schweitzban a vallási szabadelvű irány mind több hívet nyer és a reform a katolikus gyülekezetekben is mind nagyobb tért foglal.

² Zsolt. 71.